

HOL A HATÁR? A MENEKÜLTKÉRDÉS ETIKAI DIMENZIÓI RÖSZKÉTŐL HEGYESHALOMIG

Napjainkban Magyarország, az Európai Unió, Európa, Észak-Amerika, Ausztrália egyik nagy, ha nem a legnagyobb problémája a menekültkérdés, a bevándorlók be- vagy nem engedése. Különösen azoké – a továbbiakban csak róluk beszélek függetlenül az elnevezéstől –, akik gazdasági okokból hagyták el hazájukat és érkeztek meg Európába, a mi esetünkben elsősorban a déli, szerb határhoz. A szó szoros értelmében életveszélyben levő, üldözött, valódi politikai menekültek ideiglenes vagy végleges befogadását meg kell oldani, az ő esetük más erkölcsi elbírálás alá is esik, mint a gazdasági menekülteké. A régmúltba tekintve látjuk, hogy a Biblia, azon belül a Tóra több helyen is foglalkozik a bevándorlók helyzetével, minden esetben parancsba adva a segítségnyújtást. *„Egy törvény legyen nálatok: a jövevény olyan legyen, mint a bennszülött, mert én vagyok az Úr, a ti Istenetek.”* (3Móz 24:22)

A 18. században Thomas Jefferson John Locke alapján a természeti törvényből vezette le a természetes jogok doktrínáját, a Függetlenségi Nyilatkozatban a világi és vallásos hipotéziseket egyetlen mondatba vonta össze. *„Magától értetődőnek tartjuk azokat az igazságokat, hogy minden ember egyenlőként teremtett, az embert teremtője olyan elidegeníthetetlen Jogokkal ruházta fel, amelyekről le nem mondhat, s ezek közé a jogok közé tartozik a jog az Élethez és a Szabadsághoz, valamint a jog a Boldogságra való törekvésre. Ezeknek a jogoknak a biztosítására az Emberek Kormányzatokat létesítenek, amelyeknek törvényes hatalma a kormányzottak beleegyezésén nyugszik.”*¹

Deontológiai értelemben a címben feltett kérdésre a válasz nem, tehát nem küldhetjük vissza a halálba a menekülteket. Hiszen az élet védelme, megbecsülése az első számú erkölcsi parancs, ami a zsidó-görög-keresztény kultúrán alapuló felfogásunkat átszövi, jellemzi. Ez még nem válasz arra, hogy mit csináljunk a menekültekkel, csak arra, hogy ne küldjük vissza őket.

Az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságának jelentése szerint 2014 végén mintegy 60 millió menekült és belső menekült volt a Földön, a fele gyermek. 2014-ben 13,9 millió ember vált újonnan menekültté, azaz kényszerült arra, hogy háborúk és üldöztetés elől menekülve hátrahagyja az otthonát. Magyarország 2014-ben a 9. lett a beadott menedékkérelmek világrangsorában, miközben kevesebb, mint 3000 menekült él itt, a frissen érkezők közül szinte mindenki amint teheti, továbbáll.²

A normatív erkölcsi érték általános ítélete szerint segítenünk kell a rászorulóknak, mivel ez erény, jó tulajdonság. Az általános erkölcsi kötelesség ítélete alapján pedig minden embernek joga van a szabadsághoz és az erkölcsi törvényeket akkor teljesítjük be, ha

¹ Az amerikai Egyesült Államok népének Függetlenségi Nyilatkozata. Fordította és bevezetéssel ellátta: Vecseklyó József, Rózsavölgyi és társa Budapest, <http://mek.oszk.hu/02200/02256/02256.htm> (Letöltés ideje: 2015.06.23.)

² World at War. UNHR Global Trends Forced Displacement in 2014. <http://www.unhcr.org/2014trends/>; eurostat Statistics Explained, Asylum statistics, 2015. május 21. http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Asylum_statistics (Letöltés ideje: 2015.06.18.)

szeretetet tanúsítunk embertársaink iránt, a mi esetünkben ez menekülésük indokainak megértését és segítését jelenti. Erre reflektál Kant kategorikus imperativusa, azaz kötelességetikai parancsa: „*Cselekedj úgy, hogy az emberiséget mind saját személyedben, mind mindenki más személyében mindig célnak is, sohasem pusztán eszköznek tekintsd.*”³ Valamint „*Cselekedj úgy, hogy akaratod maximája mindenkor egyszersmind általános törvényadás elvéként érvényesülhessen!*”⁴ Tehát cselekedetem örök érvénnyel mintaként szolgál az emberiségnek. Kant rámutatott arra a számunkra evidenciára, hogy nagyon fontos megkülönböztetnünk az öncélt és az eszközt, hiszen nem lehet valakivel pusztán eszközként bánni más, akár esetleg erkölcsileg nemes célok elérése érdekében.

Az emberek azonban általában utilitaristák, mérlegelik tetteik következményeit és mértékegységük a hasznosság. Abban mindenki egyetért, hogy a Magyarország gazdasági fejlődéséhez a következő évtizedekben a megfelelő számú és minőségű munkaerő számának növelésére lesz szükség. Amennyiben ez nem valósul meg, nem jön a tőke, sőt a vállalkozások (multik) inkább kitelepülnek az országból. Ehhez kapcsolódik, hogy a KSH Népeségtudományi Intézetében összeállított számsorok szerint 45 év múlva a Magyarországon 2,38 millió nyugdíjast tart majd el 4,36 millió dolgozó, míg most 6,23 millióan dolgoznak és 2,03 millióan vannak a nyugdíjkorhatár felett. A gond az, hogy túl kevés gyerek születik, és túl alacsony a foglalkoztatás. Ez utóbbit a kormány igyekszik növelni a közfoglalkoztatással, de a közmunkások nem fizetnek annyi nyugdíjjárulékot, mint azok, akiknek teljes, piaci állásuk van. Jelen helyzetben 2030-ig még finanszírozható a társadalombiztosítási nyugdíjrendszer, de már a 2020-as években reformra lesz szükség, ami – ha nem javul a magyar gazdaság termelékenységé – a kiadások csökkentését jelenti.⁵

Itt lép be a képbe a roma-kérdés a bevándorlókkal összefüggésben. Én megértem azokat, akik a racionalitás, hasznosság jegyében a két problémát összekapcsolják. Hazai kutatások és egy nemzetközi tanulmány (CEMI) szerint a romák száma „*2050-re mintegy 1,2 millióra nő, ami 70 százalékos növekedést jelent. 2050-ig a nem roma népesség 9,5 millióról 7,6 millióra csökken, ami 20%-os csökkenés...Egyidejűleg a roma népesség struktúrája is megváltozik: az aktív, 19-62 éves korú népesség aránya 50-ről 57%-ra nő, míg a 19 év lattiak 43%-ról 31%-ra csökkennek. Miközben a többségi populáció Európa gyakorlatilag egészséghez hasonlóan gyorsan öregszik, a romák száma gyorsan nő és az aktív korú roma népesség aránya 2050-re magasabb lesz, mint a nem-romák.*”⁶ Így tehát – amennyiben nem változnak a jelenlegi foglalkoztatottsági arányok – a teljes hazai népesség körében az egy dolgozóra jutó eltartottak száma a jelenlegi 2,3-ről 3-ra emelkedhet, ami gazdaságilag fenntarthatatlan állapotot eredményezne.⁷ Számításaink szerint is az évszázad közepétől kezdve minden 7., majd 6. munkavállalónk roma származású lesz. Őket kell elsősorban úgy felzárkóztatni, hogy legalább piacképes szakmát, tudást szerezzenek, és természetesen, akit lehet, már a közoktatásban is magasabb végzettségre kell sarkallni. Erkölcsileg is elfogadhatónak tartom azt a felfogást, hogy adott pénzüsszegekből fontosabb felzárkóztatni roma honfitársainkat, mint a bevándorlókat segélyezni és bizonytalan eredményű kulturális integrációjukra költeni.

³ Immanuel Kant: Az erkölcsök metafizikájának alapvetése. A gyakorlati ész kritikája. Az erkölcsök metafizikája. Gondolat, Budapest, 1991. 62. o.

⁴ Uo. 138. o.

⁵ Monostori Judit – Őri Péter – Spéder Zsolt (szerk.): Demográfiai portré 2015. KSH Népeségtudományi Kutatóintézet <http://demografia.hu/kiadvanyokonline/index.php/demografiaiportre/issue/view/532> (Letöltés ideje: 2015.06.18.)

⁶ Makro egyensúly és gazdasági növekedés. Central European Management Intelligence. 2006. április 133. o.

⁷ Uo.

A bevándorlókkal kapcsolatos állásfoglalás és döntés *morális dilemmát* jelent a döntéshozók számára (is). Mít tartanak a kisebb rossznak: ha bizonytalanságba küldik vissza az embereket, vagy be-, illetve átengedik őket és ezzel még kiszámíthatatlanabbá tesszük saját és környezetünk jövőjét? A választás lehetőségét az élet manipulálja egy-egy – de összességében számos – történéssel, a közvélemény felé pedig a média, a propaganda. Az a tény, hogy egy hatalmon levő kormány mindig reálpolitikát kíván folytatni, az ellenzék pedig korlátozottabb felelősség birtokában elvi alapon mindig bírál, természetes jelenség a politika világában. A cselekvők (a kormány és a kormánypárti polgárok) és a szemlélők (az ellenzék és az ellenzéki polgárok) ezért nem is viszonyulnak azonos módon a döntésekhez, jelen esetben a befogadás elutasításához. Amit a különböző módok és módszerek miatt egyszerűen nem-befogadásnak nevezek.

A be nem engedett/kiutasított/visszaküldött menekültek számára minden olyan döntés – államoktól függetlenül – jövátelhetetlen bűnnek számít, ami nem-befogadásukra (eltartásukra) irányul. De a gazdaság nagyarányú megterhelése és az elsősorban az általunk elvárt integráció megvalósulatlanból fennmaradó kulturális különbségek okozta konfliktusok pedig a magyarokkal, szélesebb értelemben Európával szemben számít bűnnek, bűnös cselekedetnek. Az ilyen helyzeteket nevezte Lukács György tragikusnak, „*amelyekben lehetetlen úgy cselekedni, hogy bűnt ne kövessünk el*”.⁸

A már eddig nálunk letelepedett bevándorlók létszámukból adódóan sem okoztak eddig nehézséget. De a paramétereik is jók. A 2011-es népszámlálás adatai szerint – kerekített értéken – mintegy 9 ezer kínai, 3 ezer vietnami és 4 ezer afrikai születésű bevándorló élt Magyarországon. Megállapítható, hogy összességében Magyarország iskolai végzettség és foglalkoztatottság tekintetében a hazai átlagnál „jobb” népességet kapott az elmúlt hosszú évtizedek alatt.⁹ A KSH 2014-es adatai szerint a 140.536 Magyarországon élő bevándorlóból 28.832 fő érkezett Ázsiából és 4492 fő Afrikából. A 2011-es népszámlálási adatok szerint az Afrikából érkezettek 36%-ának, a Vietnamból érkezettek 31%-ának, a Kínából érkezettek 21%-ának volt felsőfokú végzettsége – ami nem jelenti azt, hogy végzettségüknek megfelelően foglalkoztatták őket –, a magyarok körében ez az arány csak 18 százalék.¹⁰ A külföldön születettek körében a foglalkoztatási arány is magas, kínaiaknál 71,9%, vietnamik körében 70,5%, az afrikaiak esetében pedig 52%.

A bevándorlókhoz való viszonyt nem lehet úgy vizsgálni, hogy ne ejtsünk szót a társadalom idegenellenességéről, amit a TÁRKI 1992 óta mér és elemez folyamatosan. Ebben a nyitó évben még csak 15%-ot tett ki a xenofóbok aránya, ami 2015 tavaszára 46%-ra emelkedett, megdöntve ezzel sajnos minden korábbi – hullámozó – értéket. Ezzel együtt az idegenbarátok aránya először lett kevesebb (45%), mint az idegenelleneseké.¹¹

⁸ Lukács György: Taktika és etika. In: Lukács György: Forradalomban. Szerk.: Mesterházi Miklós, Magvető, Budapest, 1987. 132. o.

⁹ Melegh Attila: Magyarország a nemzetközi migráció rendszerében. 2015. június 16. <http://eszmelet.hu/melegh-attila-magyarorszag-a-nemzetkozi-migracio-rendszereben/> (Letöltés ideje: 2015.06.18.)

¹⁰ A magyarországon tartózkodó külföldi állampolgárok földrészek, országok és nemek szerint 1995-2015

https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_wnvn001b.html (Letöltés ideje: 2015.06.18.)

Népszámlálás 2011. Demográfiai adatok. 2.1.17-2.1.29: Részletes adatok állampolgárság szerint

http://www.ksh.hu/nepszamlalas/tablak_demografia (Letöltés ideje: 2015.06.18.)

Gyulai Gábor: Külföldiek Magyarországon. Magyar Helsinki Bizottság, Budapest, 2014.

Halmos Máté: Menekült ≠ bevándorló. 2015. 06. 19.. http://index.hu/gazdasag/2015/06/19/menekult_bevandorlo/ utolsó letöltés: (Letöltés ideje: 2015.06.18.)

¹¹ http://www.tarki.hu/hu/news/2015/kitekint/20150505_idegen.html (Letöltés ideje: 2015.06.18.)

A menekültek és a terrorizmus összekapcsolását sokan elutasítják és csak politikai eszköznek tekintik. Pedig a válasz nem ilyen egyszerű, még ha Magyarország nem is elsődrendű célpontja a terroristáknak. De még a terrorista szervezetek sem titkolják, hogy a menekülteket fel akarják használni céljaikra, saját embereiket rejtve közéjük. Dolgukat megkönnyíti, hogy az embercsempészet feletti ellenőrzést, irányítást több helyen átvették. Az pedig, hogy ezzel kapcsolatban nem lát napvilágot több konkrét információ, teljesen logikus és érthető a nemzetbiztonsági munka ismeretének fényében. Elég, ha próbaképp ezrelékben fejezzük ki a beszivárgó terroristák számát. És megnézzük a bevándorlók lélekszámát. Akkor hány emberről beszélünk? És a terrorcselekményeket nem nagy létszámú alakulatok követik el. Mivel a gazdasági bevándorlók közül sokan, az ellenőrzés nehézségében bízva megpróbálják politikai menekültnek beállítani magukat, gyakran nemcsak származási, kiindulási régiót, hanem országot, állampolgárságot is hazudva. A terroristákat hazugságra is szakszerűen kiképzik. Azt senki nem állította, hogy a migránsok mindegyike vagy (döntő) többsége terrorista lenne.

Tényszerű a megállapítás, hogy „*a bevándorlók jelentős része muszlim országokból érkezik, és ennek a vallásnak egyik alapvető sajátossága, hogy az emberi alapjogokat, amelyek a nyugati civilizáció fundamentumát képezik, egyáltalán nem ismeri el. Az iszlám lényegileg tagadja a – zsidó-keresztény gyökerű kultúrából fakadó – szabadság és a szabad akarat létezését (vagyis minden szabadságjogot), valamint a vallás (egyház) és az állam elválasztásának elvét*” A következtetés, hogy „*nem az etnikai arányok megváltozása, pláne nem a bevándorlók (és leszármazottaik) etnikai hovatartozása a probléma, hanem az, hogy ha a nyugati civilizáció alapértékeihez történő asszimiláció nem megy végbe a várt – rövid – idő alatt, az kulturális, vallási és civilizációs értelemben is a nyugati kultúra megsemmisüléséhez vezethet, legalábbis Európában.*”¹²

Az Eurobarometer 2015 kutatása szerint a nyugati országok állampolgárai a terrorizmust tartják a legnagyobb biztonsági fenyegetésnek, de 13 ország polgárai másként érznek. A magyarok 55%-a szerint a szegénység a legnagyobb kockázati tényező, ezt követi a korrupció és a terrorizmus.¹³ Természetesen a felelősség kérdése is megjelenik, nemcsak a bevándorlókkal kapcsolatban döntést hozók, hanem mindnyájunk életében. Hiszen a felelősség azáltal is jelen van mindennapi életünkben, hogy részesei vagyunk egy erkölcsösebb gazdasági-társadalmi-politikai rend alakításának. És ha ebben szándékosan nem veszünk részt, az nem a rendet, hanem az erkölcsi felelősségünket minősíti. Mert az ember, ha nem is vesz részt a politikai életben, ha nem tényezője az erőviszonyoknak, tehát nem politikai lény, objektív létezésénél fogva politikai lény. Az erkölcs pedig nemcsak egyes embereket meghatározó tényező, hanem egy nép – jelen esetben a magyarság – kultúrája, s „*egy állam ereje vagy gyengesége is közvetlenül összefügg az adott nép erkölcsiségének milyenségével.*”¹⁴

A felelősség összefüggésben áll a tudatossággal. Machiavellinek a racionalizmusából következett az etikai tudatossága: csak akkor használhat az etikai normákat sértő eszközöket az uralkodó, ha a tradicionális értékeket rehabilitálni tudja. A politikai tehetségétől függ, hogy a morális határértéket mennyire képes kockázat nélkül

¹² Ruff Tibor: Irgalom és önvédelem http://www.hetek.hu/velemen/201506/irgalom_es_onvedelem 2015.06.05. (Letöltés ideje: 2015.06.18.)

¹³ Europeans' attitudes towards security Report, Special Eurobarometer 432. 2015 április, 19-22. o. http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_432_en.pdf (Letöltés ideje: 2015.06.18.)

¹⁴ Sztankó János: Erkölcs és politika. In: Czirják József – Jávorszki András – Szabóné Gondos Piroska: Erkölcs és változás. Kaposvár, 1994. 78. o.

megcélózni. A rendcsinálás idején „bocsánatos bűnnek” tartja a rossz, nemegyszer kegyetlen eszközök használatát. Úgy véli, hogy a későbbiek során, az új rend életképessé válásával, az immoralis cselekedt elfelejtődik. A firenzei gondolkodónál „a belátás, az előrelátás és az akaraterő összessége alkotja az erény ényegét...Az erényben éppúgy bennefoglaltatik a politikai szituáció ismerete, mint a szükség szerinti cselekvés.”¹⁵

Max Weber szerint a modern állam szakszerű bürokratikus igazgatása előnyös, de „a valódi hivatalnoknak voltaképpen hivatása szerint nem politizálnia, hanem „igazgatnia” kell, mégpedig mindenekelőtt pártatlanul.”¹⁶ Ezek a hivatalnokok politikai vezetésre alkalmatlanok, nekik a törvények szerinti kötelezettségüket kell teljesíteni; a politikusnak ezzel szemben személyes döntést kell hoznia, amiért felelősséggel tartozik. Ezeknek az ismert tényeknek a hangsúlyozása azért fontos, mert Weber megkülönbözteti az érületetikát és a felelősséget. Az előbbi az elvekhez ragaszkodást jelenti az erkölcsi tisztaság érdekében, a tettét elkövetőt a következmény nem érdekli, nem vállal érte felelősséget. Maximái túlmutatnak a tettek következményein és az ezzel összefüggő egyéni felelősségen. A felelősségetika „képviselője” felelősséget érez, de a jobbitó szándék érdekében kénytelen erkölcsileg kifogásolható eszközöket alkalmaz. Ez határozza meg a politikai cselekvéseket.

Weber szerint is a politikai gyakorlatban az érületetikát, tehát az abszolút etika előírásait felülírja a politikusok felelőssége, hogy elszámolási kötelezettségük van tetteik következményével. A politikusnak azért is szükséges gyakran erkölcsi kompromisszumot kötnie – erkölcsi integritásának feladásával –, mert tettei során figyelembe kell venni a közösség, a társadalom érdekeit. „A világ egyetlen etikája sem kerülheti meg azt a tény, hogy számos esetben a „jó” célok eléréséhez morálisan kétes vagy legalábbis veszélyes eszközök alkalmazására van szükség, a legtöbbszor káros mellékkövetkezmények lehetőségét vagy valószínűségét sem szabad figyelmen kívül hagyni.”¹⁷

Leszögezhetjük, hogy a bevándorlás kérdésének politikai kezelésében kötelességetikai felfogást szükséges érvényesíteni, mert bizonyos erkölcsi normákat – szépen hangzó elveket – a magyar és európai érdekeknek kell felülmúlnia.

A felelősségen keresztül jutunk el a hatalom és erkölcs viszonyának kérdéséig, azaz a „piszkos kezek” problémájáig. Azaz lehet-e ártatlanul birtokolni a hatalmat, kormányozni, „tisztá” maradhat-e a keze a hatalmat gyakorlónak? Már Platón is foglalkozott a kérdéssel, de a klasszikus Machiavelli, aki természetesen nem a polgári demokratikus viszonyokból indult ki. „Az uralkodónak nem kell attól félnie, hogy kegyetlennek tartják és megrágalmazzák, ha egységben és biztonságban tartja alattvalóit...[míg némelyek] merő könnyörületből szabad folyást engednek a rendtelenségnek...Az emberek cselekedetiben, de különösen a fejedelmében, akivel szemben nincs helye a jogos számonkérésnek, a végcélt kell tekinteni.”¹⁸ Ez a reneszánsz eredetű felfogás annyiban nem változott napjainkra sem, hogy vannak esetek, amikor közösségi érdekből a hatalmat gyakorló felhasználhat erkölcsstelennek minősíthető eszközöket. De ez nem egyenlő azzal, hogy „a cél szentesíti az eszközt” – amit egyébként Machiavelli ebben a formában nem állított.

¹⁵ Nuber István: A politika és a morál viszonya Machiavellinél. In: Czirják József – Jávorszki András – Szabóné Gondos Pirooska: Erkölcs és változás. Kaposvár, 1994. 94. o.

¹⁶ Max Weber: A politika mint hivatás. In: Tanulmányok. Osiris, Budapest, 1998. 174. o.

¹⁷ Max Weber: A politika mint hivatás. Medvetánc Füzetek, ELTE-MKKE-MKI, Budapest, 1989. 75-76. o.

¹⁸ Niccolò Machiavelli: A fejedelem. Magyar Helikon, Budapest, 1964. 82., 90. o.

A jövő alakítása szempontjából figyelembe kell venni, hogy néhány év(tized) múlva a fegyveres konfliktusok kiváltó oka az alapvető létfenntartáshoz szükséges eszközökhöz történő hozzájutás lesz. A népesség növekedésében Afrika élenjáróvá válik, a 21-22. század fordulóján a Föld 11,213 milliárd főnyi népességéből 4,393 milliárd fő él majd a fekete kontinensen. De már az évtized közepén is 2,478 milliárdnyian lesznek azon a földrészen, ahol az 50-es években még csak 120 milliónyian éltek.¹⁹ A prognózisok szerint a közel 4,5 milliárd embert a kontinens nem fogja tudni eltartani, akármennyire is nagyarányúak a fejlesztések. Ami azt jelenti, hogy százmilliós nagyságrendben hagyhatják el éhez, perspektíva nélküli, kiszolgáltatott, kilátástalan helyzetű tömegek Afrikát. Olyanok, akiknek nincs veszítenivalójuk. A kétségbeesett ember pedig veszélyessé válhat. Ez már egy valódi népvándorlás képét vetíti elénk.

¹⁹ World Population Prospects. The 2015 Revision. Key Findings and Advance Tables. United Nations, New York, 2015. 1-11. o.